

УДК 005.591.6:634

Бондаренко Т.В.

аспірант

Національного університету біоресурсів
і природокористування України

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ САДІВНИЦЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті висвітлено проблеми ефективного розвитку садівницьких підприємств в умовах ринкової моделі економіки. Наголошено, що на сучасному етапі одним із головних факторів виведення галузі садівництва України на світовий рівень продуктивності виробництва й забезпечення високої якості одержаної продукції є здійснення активної наукової інноваційної політики, стійкий економічний розвиток садівницьких підприємств. Виокремлено та наведено основні напрями інноваційного розвитку галузі садівництва, якими є агротехнічні, технологічні та організаційно-економічні. Охарактеризовано схему інноваційного процесу в садівництві України. Вдосконалення інноваційної діяльності садівницьких підприємств може бути досягнуто шляхом реалізації низки заходів як макроекономічного, так і мікроекономічного рівнів.

Ключові слова: нововведення, інноваційний розвиток, інноваційний процес, садівницькі підприємства, карликові сади, насадження, плодоягідне виробництво, ефективність виробництва, технологія вирощування.

Бондаренко Т.В. ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ КАК УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ САДОВОДЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье освещены проблемы эффективного развития садоводческих предприятий в условиях рыночной модели экономики. Отмечено, что на современном этапе одними из главных факторов вывода отрасли садоводства Украины на мировой уровень эффективности производства и обеспечения высокого качества полученной продукции являются осуществление активной инновационной политики и устойчивое экономическое развитие садоводческих предприятий. Выделены и приведены основные направления инновационного развития отрасли садоводства, которыми являются агротехнические, технологические и организационно-экономические. Охарактеризована схема инновационного процесса в садоводстве Украины. Совершенствование инновационной деятельности садоводческих предприятий может быть достигнуто путем реализации ряда мероприятий как макроекономического, так и микроэкономического уровней.

Ключевые слова: нововведения, инновационное развитие, инновационный процесс, садоводческие предприятия, карликовые сады, насаждения, плодоягодное производство, эффективность производства, технология выращивания.

Bondarenko T.V. INNOVATIVE DEVELOPMENT AS THE CONDITION OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF HORTICULTURAL ENTERPRISES

Issues of effective development of horticultural enterprises in the market economy model are highlighted in this research. It has been noticed that at the present point of time, active innovation policy and sustainable economic development of horticultural enterprises are main factors for Ukrainian horticulture industry to correspond world level production efficiency, ensuring high quality of the products. The main directions of the innovative development of the horticulture industry are defined and presented, namely: agrotechnical, technological, and organizational-economic. The scheme of innovative process of gardening in Ukraine is described. Innovativeness of horticultural enterprises can be improved through the implementation of a number of activities, both on macroeconomic and microeconomic levels.

Keywords: innovation, innovative development, innovation process, horticultural enterprises, dwarf fruit tree gardens, plantations, fruit production, production efficiency, cultivation technology.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки основною метою діяльності садівницьких підприємств є одержання прибутку в розмірі, що забезпечить розширене відтворення виробництва і реалізації плодоягідної продукції. Це досягається на основі інтенсифікації ведення галузі та застосування новітніх технологій, а також нових типів насаджень та сортів плодкових і ягідних культур, що в системі повинне забезпечити підвищення ефективності виробництва на основі зниження собівартості одиниці продукції і підвищення її якості. Але при цьому велике значення належить факторам зовнішнього середовища, умовам функціонування ринку плодоягідної продукції з урахуванням особливостей інноваційного ведення садівництва в підприємствах різних форм господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями інноваційної діяльності різних типів садівницьких підприємств в Україні займалися такі вчені, як О.Ю. Єрмаков, В.А. Рудьков, В.І. Чорнодон, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко, Л.О. Барабаш та ін.

Однак вимоги сьогодення спрямовані на постійне вдосконалення розвитку галузі садівництва в різних типах господарств, підвищення якості плодів і ягід та економічної ефективності їх виробництва. Питання подальшого розвитку садівницьких підприємств

потребують постійного вдосконалення організаційно-економічного механізму їх господарювання на основі здійснення наукових досліджень та запровадження інновацій у даній галузі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних заходів щодо вдосконалення інноваційної діяльності садівницьких підприємств та їх вплив на підвищення економічної ефективності виробництва плодів та ягід.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі одними з головних факторів діяльності щодо виведення галузі садівництва України на світовий рівень продуктивності виробництва й забезпечення високої якості одержаної продукції є здійснення активної наукової політики, стійкий економічний розвиток і стимулювання діяльності садівницьких підприємств. Цього можна досягти лише за умови ведення плодоягідного виробництва на інноваційній основі.

Як відомо, інноваційна діяльність пов'язана з пошуком, розробленням і впровадженням нових технологій виробництва, нової продукції, нових напрямів збуту продукції, застосуванням нових організаційних форм тощо. Інноваційний процес об'єднує науку, техніку, економіку, підприємницьку діяльність та управління в єдину систему й охоплює весь комплекс відносин у дослідженнях, виробництві,

обміні, споживанні, формуючи тим самим процес матеріалізації ідей. Цей процес спрямований на ефективне використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу.

У контексті світового розвитку агропромислового виробництва зростаючого значення набуває наука як основний фактор економічного піднесення. Внаслідок загострення конкуренції у виробників виникає більш гостра потреба в удосконаленні використовуваних техніки і технологій для забезпечення стійкості на ринку та максимально можливої доходності їх діяльності. У зв'язку із цим необхідним є вдосконалення механізму впливу інновацій на процес виробництва та на задоволення економічних інтересів садівницьких підприємств.

Основну суть інновацій економісти вбачають у широкому застосуванні у практиці нового винаходу, тобто нововведення, що веде до нового, покращеного, способу ведення виробничої діяльності, спрямованої на отримання прибутку та зменшення витрат виробництва. Проте нині незначна частина винаходів відповідає реальним економічним умовам і у разі застосування у виробництві спроможна забезпечити приріст економічного ефекту. У сфері садівництва нововведення можна поділити на чотири види: біологічні, технічні, хімічні і технологічні. До перших належать нові сорти, гібриди плодкових та ягідних культур із більшим біологічним потенціалом і якіснішими господарськими ознаками; до других – нові засоби механізації та автоматизації; до третіх – нові засоби захисту від хвороб та шкідників, мінеральні добрива та гербіциди; до четвертих – нові виробничі, управлінські та інформаційні технології щодо діяльності садівницьких підприємств.

Характерною особливістю інноваційного розвитку в садівництві є часовий фактор, який відбиває життєвий цикл нововведень як складників такого типу розвитку, вказує на нерівномірності, дискретність змін, наявність часових проміжків, за які необхідно ці зміни здійснити. Інноваційний розвиток проявляє себе цілеспрямованим та незворотним унаслідок циклічного переходу на якісно новий рівень. При цьому як складова частина економічного розвитку, будучи багатофакторним процесом, інноваційний розвиток проходить усі етапи нерівномірно, з наявними періодами зростання та спаду, позитивних та негативних тенденцій і тому повинен розглядатися у певному періоді часу.

Основними напрямками інноваційного розвитку галузі садівництва є:

- агротехнічні – використання і виведення нових високопродуктивних і скоростиглих сортів плодоягідних культур; розширення площ зрощення і вдосконалення способів поливу; ефективне застосування добрив, хімічних та біологічних засобів захисту рослин;

- технологічні – застосування високопродуктивної техніки по догляду за садами і ягідниками; використання прогресивних інтенсивних технологій; застосування нових видів тари та упаковки; розширення бази зберігання та реалізації плодоягідної продукції;

- організаційно-економічні – поглиблення спеціалізації і концентрації виробництва, вдосконалення управління галуззю та форм і методів реалізації плодоягідної продукції; забезпечення пільгового кредитування садівницьких підприємств, вдосконалення організації праці та її матеріального стимулювання; забезпечення висококваліфікованими кадрами фахівців.

Постачальники наукової продукції переважно представлені державними підприємствами й органі-

заціями. Поки що діє система, коли держава сама замовляє науці наукову продукцію, сама організовує її впровадження в агропромисловий сектор. Практично при цьому усувається конкуренція у сфері репродукторів наукової продукції на ринку її придбання. Аналіз свідчить про те, що відсутність комерційних посередників між наукою і виробництвом заважає активному освоєнню наукових досягнень. Не сприяє розвитку науково-технічного прогресу й відсутність ділової конкуренції у сфері інновацій. Ситуація, за якої не існує спеціальних інноваційних структур для науки АПК, гальмує ці процеси.

Проблема пошуку нових шляхів формування наукової політики тісно пов'язана з дослідженням реалізації інноваційних процесів на рівні науки та базової виробничої ланки – підприємств. Лише на цих рівнях може сформуватися система реальних економічних інтересів до підготовки і формування запитів на пропонувані до застосування інновації. Ринок наукової продукції вимагає створення дієвих організаційних структур та різноманітних форм підприємництва. Потреба збалансування інтересів виробництва та можливостей саморозвитку науки є центральним завданням, що потребує державного вирішення. Ліквідація застарілих механізмів господарювання, впровадження організаційно-економічних і правових відносин між партнерами, ліквідація недоліків у визначенні наукових пріоритетів та їх фінансуванні, розвитку матеріально-технічної бази і кадрового потенціалу науки є провідними напрямками вдосконалення процесів підготовки і реалізації досягнень науково-технічного прогресу.

У ринкових умовах господарювання збільшення впливу наукових досліджень на підвищення ефективності садівництва залежить від організації співпраці наукових і виробничих структур на основі товарно-грошових відносин і впровадження в практику інноваційного маркетингу.

В умовах інноваційного процесу діє два господарських суб'єкти: виробник (створювач) і споживач певної новизни [4, с. 184]. У міру того як відбувається перетворення новації в товар, відокремлюються дві фази:

- 1) створення; 2) розповсюдження нововведень.

Перша фаза складається з послідовно виконуваних етапів науково-дослідницьких, організації експериментального виробництва. Особливістю є те, що тут не реалізується ефект, а лише створюються відповідні передумови для цього. На другій же фазі організуються промислове виробництво та збут, перерозподіляється суспільно корисний ефект між виробниками та посередниками здійснення, а точніше реалізація інноваційного процесу. Схема інноваційного процесу в садівництві України наведена на рис. 1.

Система управлінських дій у розрізі інноваційної діяльності садівницьких підприємств повинна бути спрямована на забезпечення відповідності й підвищення рівнів організаційного, технічного, технологічного, економічного, трудового потенціалу конкретного підприємства із загальносистемним потенціалом; узгодженість рівня розвитку системи з методами управління.

У галузі садівництва поширеним явищем є наповнення ринку плодами західноєвропейського виробництва, тому перед вітчизняними садівницькими підприємствами гостро постало питання переходу на високопродуктивні ресурсозберігаючі технології, щоб конкурувати на рівних із зарубіжними товаровиробниками плодів та уникнути тим самим банкрутства.

Рис. 1. Схема інноваційного процесу в садівництві

(розробка автора)

Основними особливостями нових інтенсивних типів насаджень плодкових культур є збільшення кількості дерев на одиницю площі, зниження висоти та зменшення параметрів їх крони. Найбільш ефективним типом промислового саду нині є інтенсивний сад на слабкорослих підщепах. До переваг таких високоінтенсивних насаджень належать скороплідність, висока якість продукції та вища продуктивність.

Зрошення плодкових насаджень є важливим фактором у технології європейського інтенсивного садівництва. Для цього тут будується система краплинного зрошення й одразу після садіння дерев застосовується фертигація (полив з одночасним внесенням розчинних у воді мінеральних добрив). Недоліками фертигації є значні капітальні витрати на створення системи, хоча вони й швидко окупуються. До того ж застосування фертигації потребує спеціальної підготовки й устаткування, адже не всі прості мінеральні добрива можна змішувати у високих концентраціях.

Високоінтенсивні сади голландського типу можуть знайти застосування у зонах культивування насаджень яблуні на підщепі М9 за наявності працівників відповідної кваліфікації, ретельного добору місць для їх закладання і належного дотримання технології вирощування, щоб повністю проявилися їх потенційна продуктивність і можливість окупити пов'язані із цим витрати.

Черкащина – традиційний регіон промислового садівництва, де домінуючою культурою завжди була яблуня. Сортимент цієї культури на сучасному етапі розвитку садівництва досить різноманітний: від старих сортів народної до нових вітчизняної та зарубіжної селекції. Необхідністю для садівницьких підприємств під час формування їх як ринково орієнтованих підприємницьких структур є оновлення плодкових насаджень у плані переходу від низько- до високоінтенсивних і спроможних давати плодovu продукцію, що є конкурентоспроможною за виробничо-економічними показниками.

За останні роки у світі створено багато нових сортів яблуні з високим біологічним потенціалом господарсько цінних ознак. Ці сорти дають можливість для безперервного забезпечення споживача плодами

високої якості. На жаль, сорти української селекції з економічних і організаційних причин повільно проходять етапи сортовивчення і мало відомі вітчизняному виробнику. Останній нині більше ознайомлений із зарубіжним сортиментом через рекламу, тому наші садівники починають закладати насадження яблуні новими закордонними сортами, поведінка яких в умовах України недостатньо вивчена і висвітлена в науковій літературі.

Загальновідомо, що в різних ґрунтово-кліматичних умовах різні сорти проявляють свої потенційні можливості неоднаково. Отже, необхідно серед великого розмаїття сортів яблуні виявити ті, що забезпечать у природних умовах Черкащини виробництво достатньої кількості продукції з найкращими товарними і смаковими якостями і будуть економічно високоефективні.

Сорт поряд із високою продуктивністю повинен відзначатися раннім вступом у плодоношення, стабільністю цього показника та забезпечувати швидку окупність капітальних вкладень на створення насаджень. Важливими умовами високої рентабельності галузі є висока товарність і споживча якість плодів, лежкість їх та реалізаційна ціна, що забезпечується лише за оптимальної вікової структури садів і відповідного догляду.

В Україні, зокрема в Черкаській області, де кліматичні умови та соціально-економічна ситуація відрізняються від західноєвропейських, перспективним убагається створення садів на напівкарликових та середньорослих вегетативно розмножуваних підщепах.

Запропонована інноваційно-інвестиційна технологія виробництва яблук для садівницьких підприємств Черкащини включає такі складники (табл. 1).

У подальшому перспективними будуть інтенсивні насадження яблуні на карликових підщепах М9 для Лісостепу із щільністю дерев 1,5–3 тис. на 1 га сортами вітчизняної селекції. Технологія вирощування плодів яблуні на слабкорослих підщепах передбачає формування малооб'ємної крони дерев типу «вільноростучий куц» або «струнке веретено» і забезпечує врожайність плодів 350–450 ц/га за садіння 4 x 1–2 м. Час вступу в плодоношення – третій-четвертий рік, період продуктивного використання –

Таблиця 1

Складники інноваційно-інвестиційної технології виробництва яблук

Складові технології	
Сорти	Айдаред, Флоріна, Джонаголд, Голден Делішез, Чемпіон, Рено
Підщепи	М9, М4, М26
Схема розміщення, м	4 x 1,5
Тип крони	Округла малогабаритна; формують із висотою штамба 40–50 см, закладанням 4–5 основних скелетних гілок у нижньому ярусі; висота дерев до 3 м
Удобрення	Альтернативні енергозощаджувальні та екологічнобезпечні системи удобрення плодівих культур, заміна традиційних органічних добрив на сидеральні та мінімально необхідне застосування мінеральних
Система захисту насаджень від шкідників і хвороб	Обприскування проводяться з урахуванням моніторингу шкідливих комах і кліщів та критичних періодів розвитку хвороб. Використання імунних сортів (Голден Делішез, Айдаред, Рено) зменшує на 40-50 кг/га витрати фунгіцидів у боротьбі з паршею яблуні
Система машин	Косарка КР-3, фреза ФАС-0,7, машина для викопування саджанців ВСН-1, збирач гілок ВС-2,5, пристрій для внесення гербіцидів в ущільнених садах. Для обробки препаратами використовують обприскувачі: ОПВ-2000, ОП- 2000 А, ОВ - 630.
Вступ дерев у товарне плодоношення	Третій-четвертий
Врожайність у період повного плодоношення	35–45 т/га
Строк експлуатації насаджень	10–12 років

Таблиця 2

Ефективність інноваційно-інвестиційної технології виробництва яблук

Показники	Схема розміщення, м		
	6x4	4x1,5	6x4 в % до 4x1,5
Капітальні вкладення на створення 1 га насаджень, тис. грн.	18,2	20,4	112,7
Витрати праці на створення 1 га насаджень, люд.-год.	528	496	93,9
Виробничі витрати на 1 га, тис. грн.	6,9	9,1	137,9
Врожайність, ц/га	98,4	150,2	152,6
Виробнича собівартість 1 ц продукції, грн.	357,2	286,4	80,2
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	358,8	288,6	80,4
Вартість продукції з 1 га в цінах реалізації, тис. грн.	9,6	15,3	159,4
Ціна реалізації 1 ц, грн.	604,4	604,4	-
Прибуток з 1 га насаджень, тис. грн.	2,7	6,2	222,6
Рівень рентабельності виробництва, %	39,1	58,1	174,2
Трудомісткість виробництва продукції 1 ц, люд.-год.	5,4	3,3	61,1
Коефіцієнт економічної ефективності капітальних вкладень	0,15	0,36	200
Строк окупності капітальних вкладень, років	6,7	3,3	9,2

10–12 років. Обов'язкове встановлення опори або шпалери (струнке веретено), краплинне зрошення з одночасним підживленням рослин, що потребує значних коштів для створення і догляду за ним. Такі насадження створюються в окремих садівницьких господарствах, що мають відповідну матеріально-технічну базу та кваліфікованих спеціалістів.

Галузь садівництва базується на продуктивному використанні багаторічних насаджень, тому одним із головних факторів її високоефективної роботи є детальний підбір сорто-підщепного складу насаджень та визначення найбільш оптимальних агроприймів вирощування рослин, які в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах забезпечили б максимальну ефективність.

Нині вітчизняними науковцями розроблено та пропонується виробництву декілька технологій вирощування плодів яблуні в садах різних конструкцій як у зрошуваних, так і богарних умовах, тому під час визначення типу інтенсивного насадження потрібно враховувати економічну ефективність технології, що пропонується, та можливість її застосування в кожному конкретному садівницькому підприємстві (табл. 2).

Як видно з наведених у таблиці 2 даних, створювані науковими установами із садівництва висо-

коінтенсивні технології виробництва плодів здатні забезпечити підприємствам високі прибутки. Ці технології порівняно з традиційними, вимагаючи більших витрат на створення та догляд за молодими насадженнями, одночасно забезпечують і високий рівень окупності вкладених ресурсів, а в першу чергу – ефективне використання землі.

Пріоритетними напрямками науково-технічного процесу в садівництві є: ресурсозбереження, зниження трудомісткості продукції, прискорення окупності капіталовкладень, упровадження екологічно чистих технологій, концентрація насаджень у зонах, найбільш сприятливих для їх вирощування.

Завдання полягає в тому, щоб взяти все краще із зарубіжних технологій, поєднати їх із вітчизняними досягненнями та місцевими помологічними сортами і вийти на вищий рівень інтенсивності українського садівництва.

Головним стимулом для використання інновацій сільськогосподарськими підприємствами є їх вища ефективність порівняно зі старими технологіями. Проте через важкий фінансовий стан знизилася інноваційна активність садівницьких господарств, а саме: зменшилися площі закладання нових садів, погіршився догляд за наявними насадженнями внаслідок обмеженості оборотних коштів.

Попит на наукові розробки в садівництві залежить значною мірою від інвестицій на закладання насаджень, які через обмеженість власних коштів та малодоступність кредитних ресурсів у сільськогосподарських підприємств майже відсутні, тому стимулювання інвестицій на закладання насаджень сприятиме активізації інноваційної діяльності в садівництві [3, с. 89].

Для стимулювання інноваційної діяльності в садівництві пропонується виділяти кошти переважно на зворотній основі. Пряме фінансування необхідне лише для державних дослідних господарств на реалізацію проектів, які б сприяли поширенню інновацій у галузі: організація виробництва безвірусного посадкового матеріалу, закладання маточно-живцевих насаджень нових сортів та дослідно-показових садів.

Висновки. Удосконалення інноваційної діяльності садівницьких підприємств може бути досягнуто шляхом реалізації низки заходів як макроекономічного, так і мікроекономічного рівнів.

На макrorівні (галузевому й у сфері наукової діяльності):

- перебудова системи організації наукових досліджень відповідно до вимог ринкових відносин, а також пропозицій виробників;

- створення експертних груп для прогнозування інновацій із залученням провідних фахівців економіки, науки, освіти, фінансів, спеціалістів галузі, а також представників державних адміністрацій;

- створення галузевого фонду передачі нових технологій підприємствам галузі;

- підтримка експортоорієнтованих виробників, що прагнуть перейти на міжнародні стандарти;

- зміна принципів оцінки господарської діяльності підприємств на основі вимог міжнародного стандарту щодо вдосконалення обліку і звітності та урахування впливу об'єктивних законів ринкових відносин (вартості, попиту, пропозиції та ін.);

- визначення пріоритетних напрямів розвитку наукових досліджень і розробок у галузі, врахування цих пріоритетів під час розподілу державних коштів, фінансування пріоритетних пошукових наукових досліджень;

- створення галузевої системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності з використанням сучасних засобів інформатики;

На мікрорівні (підприємства):

- впровадження принципів інноваційного менеджменту з урахуванням таких ринкових чинників, як забезпечення більшої гнучкості виробництва у зв'язку з необхідністю швидкого пристосування до змін попиту і пропозиції на ринку, економії енергоресурсів і зниження витрат тощо;

- реалізація основних засад інноваційної політики підприємства шляхом розроблення відповідної програми, в якій відбиваються взаємопов'язані за термінами, ресурсами і виконавцями основні мета, завдання й етапи реалізації інновацій на відносно близьку чи віддаленішу перспективу;

- посилення активності ринкової стратегії, вихід на зовнішні ринки, у тому числі й країн дальнього зарубіжжя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барабаш Л.О. Шляхи підвищення ефективності промислового садівництва / Л.О. Барабаш // Наукове забезпечення розвитку галузей садівництва, виноградарства та виноробства : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. – Велика Бакта, 2013. – С. 87.
2. Єрмаков О.Ю. Ефективність інвестицій в садівництво : [монографія] / О.Ю. Єрмаков, М.І. Кісіль, В.І. Чорнодон. – Тернопіль : Крок, 2011. – С. 234.
3. Єрмаков О.Ю. Особливості адаптації садівництва України до ринкових умов господарювання / О.Ю. Єрмаков // Садівництво : міжвід. тем. наук. збірник. – К., 1998. – С. 261–265.
4. Єрмаков О.Ю. Організація сільськогосподарського виробництва : [навчально-методичний посібник для студентів аграрних вишів] / О.Ю. Єрмаков. – К.: ВЦ НАУ, 2007. – С. 266.
5. Коваленко І.В. Стан інвестування інноваційних проектів переробних підприємств АПК регіону / І.В. Коваленко // Ученые записки Крымского инженер.-пед. ин-та. – 2008. – № 12. – С. 89.
6. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент : [навч. посіб.] / Н.В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 184.
7. Мармуль Л.О. Організаційно-економічні засади формування та розвитку ринку плодоягідної продукції : [монографія] / Л.О. Мармуль, С.В. Коваль. – Херсон : Айлант, 2008. – С. 160.
8. Харів П. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів : [монографія] / П. Харів ; Тернопільська акад. народного госп. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 323 с.